

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-344-4-73>

УДК 330.341.1:330.837

ГРИБ Сергій

Одеський національний економічний університет

<https://orcid.org/0009-0008-5144-4134>e-mail: sergysergy19@yahoo.com

СУТНІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

У статті проведено дослідження проблем управління інноваційним розвитком в Україні. Розглянуто значення інноваційного розвитку вітчизняної економіки на тлі політичної та економічної кризи та зроблено висновки про існування серйозних перешкод та викликів, особливо в умовах продовження війни з Російською Федерацією. Проаналізовано інноваційну діяльність промислових підприємств України в динаміці останніх років та виявлено основні тенденції до змін.

Досліджено сутність поняття «інституції» та розглянуто їх основні види. Обґрунтовано доцільність запровадження комплексного підходу до управління інноваційним розвитком на основі його інституційного забезпечення. Розглянуто основні проблеми інституційного забезпечення в Україні, до яких відносяться наявність складних бюрократичних процедур для отримання дозволів та ліцензій, недостатність фінансування та податкових пільг. Визначено основні напрями формування ефективного інституційного забезпечення інноваційного розвитку. Це включає удосконалення системи правового регулювання, формування стратегії інноваційного розвитку, удосконалення податкової та кредитно-фінансової системи з врахуванням міжнародного досвіду; побудову необхідних інфраструктурних об'єктів тощо.

Ключові слова: інноваційний розвиток; інституції; інноваційні проекти; інституційне забезпечення; правова система; фінансово-кредитна сфера.

HRYB Serhiy

Odessa National University of Economics

THE ESSENCE OF INSTITUTIONAL SUPPORT FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT

The article examines the problems of managing innovative development in Ukraine. It considers the significance of innovative development of the domestic economy against the backdrop of political and economic crisis and concludes that there are serious obstacles and challenges, especially in the context of the ongoing war with the Russian Federation. The innovative activity of Ukrainian industrial enterprises in recent years is analyzed, and the main trends for change are identified. It was determined that there is an increase in innovation-active domestic industrial enterprises and an increase in the volume of innovative products being introduced. This positive trend shows the willingness of business structures to respond flexibly to technical and technological challenges and to update their activities in accordance with the requirements of scientific and technological progress. The study also shows that innovative activity is implemented only in a small number of industrial enterprises. Conclusions are made regarding the absence of an effective organizational and economic mechanism to promote the innovative development of the domestic economy.

The essence of the concept of "institutions" is explored and their main types are considered. The feasibility of introducing a comprehensive approach to managing innovative development based on its institutional support is substantiated. The main problems of institutional support in Ukraine are considered, which include the existence of complex bureaucratic procedures for obtaining permits and licenses, insufficient funding, and tax incentives. The main directions for the formation of effective institutional support for innovative development are identified. This includes improving the legal regulation system, forming a strategy for innovative development, improving the tax and credit-financial system, taking into account international experience, and building the necessary infrastructure facilities, etc.

Keywords: innovative development; institutions; innovative projects; institutional support; legal system; financial and credit sphere.

Стаття надійшла до редакції / Received 01.08.2025

Прийнята до друку / Accepted 26.08.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОКІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Дослідження забезпечення інноваційного розвитку в Україні є сьогодні надзвичайно актуальним з огляду на кризове становище вітчизняної економіки внаслідок тривалого військового протистояння з Російською Федерацією, що призвело до втрати територій, руйнування виробничих потужностей та матеріально-технічної бази підприємств і організацій, виведення значної кількості підприємницьких активів за кордон та до значної міграції працеспроможного населення. Ефективне управління інноваційним розвитком стає ключовим фактором для забезпечення відновлення виробництва на основі новітніх технологій, створення нових конкурентоспроможних видів продукції, удосконалення організації виробництва та управління. Управління інноваційним розвитком на різних рівнях (державному, регіональному, на рівні територіальних громад та окремих підприємств) в Україні стикається з рядом серйозних викликів. Одним з найгостріших є питання активізації інноваційної діяльності. В експертному середовищі продовжуються дискусії щодо необхідності формування правового механізму, зокрема, податково-кредитного, орієнтованого на стимулювання інноваційної активності підприємницьких структур. Це питання стає ще гострішим при

врахуванні поглиблення впливу зовнішніх політичних несприятливих факторів на функціонування вітчизняної економіки.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Управління інноваційним розвитком в Україні є предметом наукових публікацій багатьох дослідників. Зокрема, О. Базилінська [1] розглядає напрями державного регулювання інноваційного розвитку підприємницьких структур, В.Р. Волощук, Ю.О. Волощук, О.В. Іванишин [2] досліджують проблеми інвестування інноваційного розвитку підприємств, Є.В. Грігерман досліджує теоретичні аспекти інноваційно-інвестиційного розвитку [3], В.Г. Семенова та Ю.К. Маслов розглядають фінансові аспекти забезпечення трансферу технологій [4]. Також ряд науковців досліджували інституційні аспекти забезпечення інноваційного розвитку. До них відносяться: А.О. Линдюк та В.В. Бойко [5], які досліджували проблеми інституційної підтримки інноваційного розвитку територіальних громад; І.Л. Федун та К.Ю. Соколюк [6] досліджували інституційне забезпечення інновацій в аграрному секторі, Н. Чийпеш та Ю. Белінський [7] висвітлюють проблеми інституційного забезпечення інноваційного розвитку кредитного ринку.

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Значне поглиблення економічної кризи в Україні потребує додаткового дослідження формування інституційного базису для активізації інноваційних процесів в економіці з врахуванням проблемних аспектів та на основі міжнародного досвіду правової підтримки інноваційного розвитку підприємницьких структур.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою дослідження є комплексний аналіз сутності інституційного забезпечення інноваційного розвитку, виявлення ключових проблем та розроблення рекомендацій щодо удосконалення системи управління інноваційним розвитком.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Інноваційний розвиток є сьогодні основною рушійною силою загального розвитку світової економічної системи. Револьюційні технологічні та технічні інновації змінюють традиційні підходи до виготовлення продукції, започатковують нові сфери економічної діяльності, формують нові логістичні канали та напрями збутової діяльності і просування продукції до споживачів. Економіка України потребує сьогодні також потужного інноваційного розвитку для відновлення та переоснащення зруйнованого виробництва в промисловості, впровадження нових технологій у сфері будівництва, удосконалення основних процесів в аграрному секторі тощо. Також важливим напрямком є формування військово-промислового комплексу країни на базі застосування сучасних інноваційних технологій, що відповідають новітнім вимогам.

Для розуміння реального становища необхідно проаналізувати інноваційну діяльність в Україні в динаміці останніх років, виявити тенденції та їх першопричини. В таблиці 1 наведені показники щодо реалізації інноваційної діяльності промислових підприємств України.

Таблиця 1

Інноваційна діяльність промислових підприємств в Україні

Показники	2022	2023	2024	Темп приросту 2024 до 2022, %
Питома вага промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) в загальній кількості промислових підприємств, %	7,8	7,4	14,9	91,03
Кількість впроваджених у звітному році видів інноваційної продукції (товарів, послуг), усього од.	2347	2715	3382	44,09
у тому числі:				
-нових для ринку;	405	437	401	-0,99
-впроваджених машин, обладнання.	420	488	551	31,19
Кількість промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), яка є новою на ринку, од.	67	61	93	38,81

Джерело: складено автором за [8].

Аналіз динамічних змін щодо інноваційної діяльності промислових підприємств показує низку цікавих тенденцій. Найбільш помітним є значне зростання частки промислових підприємств, що впроваджували інновації (продукцію та/або технологічні процеси) в загальній кількості промислових підприємств – на 91,03 % в 2024 р. до рівня показника 2022 р. Позитивними тенденціями є також збільшення кількості впроваджених за роками видів інноваційної продукції (товарів, послуг) – на 44,09 %; впровадження машин та устаткування – на 31,19 % і зростання кількості промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), яка є новою на ринку – на 38,81 %.

Відмічаючи такі позитивні тенденції, необхідно однак зауважити, що в цілому відсоток промислових підприємств, що реалізують інноваційні проекти все ще залишається критично незначним і не дозволяє, на жаль, прогнозувати масштабні інноваційні зміни у вітчизняній промисловості. Підтвердженням таким висновкам є також мала кількість підприємств, що реалізували новітню для ринку інноваційну продукцію та зменшення кількості нової продукції. Таким чином, можна стверджувати, що в Україні відсутній дієвий організаційно-економічний механізм активізації інноваційної діяльності підприємницьких структур.

Важливого значення для формування ефективного організаційно-економічного механізму підтримки інноваційного розвитку та інноваційної діяльності має, на нашу думку, інституційне забезпечення цих процесів як фундаментальний базис їх реалізації. В науковій літературі дослідники демонструють різні підходи до визначення поняття «інституції» (таблиця 2).

Таблиця 2

Наукові підходи до визначення поняття «інституції»

Автори	Трактування поняття «інституції»
Д. Норт [9, с. 11]	Це «правила гри» в державі, які визначають поведінку усіх учасників суспільних процесів. Поняття «інституції» включає низку обмежень, створених для спрямування взаємодії, зокрема, в економічному середовищі в певних напрямках. Їх формування спрямоване на зменшення рівня невизначеності шляхом встановлення правил людської взаємодії.
Т. Гайдай [10, с. 64]	Це механізми, які формують «рамкові обмеження економічної мотивації та поведінки суб'єктів господарювання».
О. Гриценко [11, с. 19]	Спрямовані на формування структури стимулів, які спроможні спонукати людей до певних дій, забезпечуючи їх волевиявлення та спрямовуючи їх у певні напрямки.
О. Стрижак [12]	Мультидисциплінарне поняття, яке має широкий зміст та значну кількість визначень; система норм і правил.
Є. Ткач [13]	«Інституції слід розглядати як капітал суспільства саме з метою розуміння та усвідомлення їхнього значення для економіки. Водночас ці інституції необхідно дієво, продуктивно й результативно використовувати та визначати їх як ключові фактори соціально-економічного прогресу».

Джерело: складено автором за [9-13].

Аналіз наведених в таблиці 2 трактувань показує, що практично усі дослідники визначають «інституції» як складне, комплексне поняття, що включає формалізовані правила, механізми, норми взаємодії різних суб'єктів з метою досягнення ефективної взаємодії в процесі вирішення різноманітних завдань.

Більшість науковців розподіляють інституції за ступенем формалізації на формальні та неформальні [10-14]. О.О. Стрижак визначає сутність формальних та неформальних інституцій таким чином: «Формальні зафіксовані в нормах писаного права й обов'язкові для виконання всіма членами суспільства, для дотримання процедури їх виконання існують механізми примусу і покарання за недотримання діючих формальних норм. На відміну від них неформальні – неписані та не задокументовані у текстах офіційних документів норми і правила. Тобто критерієм розмежування формальних та неформальних правил є: по-перше, можливість чіткого визначення і специфікації, по-друге, закріплення в текстах документів із проходженням відповідної процедури реєстрації у державних установах; по-третє, наявність механізму підтримки виконання з боку державних органів; по-четверте, обов'язки держави щодо захисту цих правил» [12, с. 21].

До формальних інституцій науковці відносять:

- правову систему, що існує в державі;
- державні інституції (органи самоврядування; правоохоронні органи; збройні сили країни; освітні, медичні організації; соціальні, культурні заклади тощо);
- підприємницький сектор країни;
- фінансово-кредитний сектор держави;
- інфраструктурні об'єкти;
- інститут сім'ї (родини) та ін. [13, с. 20-21].

Ефективність забезпечення формальними інституціями інноваційного розвитку є важливою темою наукових досліджень. Дослідники зазначають, що сьогодні існує ціла низка бар'єрів та перешкод, які блокують реалізацію інноваційного розвитку. До них, зокрема, відносяться: складність процедур щодо отримання дозволів та ліцензійного забезпечення; обмеженість фінансового інструментарію для підтримки інноваційних проектів; жорсткість регуляторних вимог в окремих сферах діяльності, які гальмують інноваційні процеси тощо [15].

До неформальних інституцій, на думку дослідників, відносять: культуру та мистецтво; освіту; виховання; науку та науково-технічний прогрес; релігію; звичаї та традиції; упередження та стереотипи; міфологію та догматичні постулати; ідеології різних політичних сил; систему цінностей та норми моралі; світоглядні поняття та способи мислення; особливості ментального сприйняття; історичні та соціальні особливості розвитку пам'яті; знання та інформацію; психологічні і емоційні стани тощо [13, с. 21].

Вважаємо, що для формування дієвого інституційного забезпечення інноваційного розвитку в Україні в контексті діяльності як формальних так і неформальних інституцій необхідно реалізувати наступні напрями:

- удосконалити законодавчі та нормативні акти, що регулюють інноваційні процеси: забезпечити однозначність трактування, знівелювати протиріччя, привести у відповідність до міжнародного законодавства;
- сформувати оновлену стратегію інноваційного розвитку з врахуванням поточної політичної та економічної ситуації та визначити пріоритетні сфери інноваційної діяльності;
- посилити процеси децентралізації з метою забезпечення інноваційного розвитку на рівні регіонів та територіальних громад;
- сприяти формуванню військово-промислового комплексу з врахуванням перспективних сучасних технологій;
- удосконалити податкове законодавство у сфері сприяння та стимулювання інноваційного розвитку підприємницьких структур;
- на основі міжнародного досвіду переформатувати фінансово-кредитну сферу для інвестування інноваційної діяльності;
- сприяти створенню та успішному функціонуванню інфраструктурних об'єктів: консалтингових центрів, технопарків, бізнес-інкубаторів, інноваційних хабів тощо.
- проводити державні (регіональні, місцеві) конкурси інноваційних проєктів у різних сферах діяльності та здійснювати всебічне висвітлення їх проведення в ЗМІ з метою поширення та залучення широких мас до інноваційної діяльності;
- сприяння участі вітчизняних винахідників у міжнародних конкурсах та отримання міжнародних грантів на реалізацію інноваційних проєктів;
- започаткування державних програм інноваційного розвитку тощо.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

В результаті проведеного дослідження можна зробити висновки, що управління інноваційним розвитком в Україні характеризується неоднозначними динамічними тенденціями та стикається з низкою проблем та перешкод, особливо враховуючи реалії сьогодення. Аналіз інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств показує зростання частки інноваційно активних промислових підприємств протягом 2022-2024 рр. та збільшення обсягів впровадження інноваційної продукції за цей же період. Вітчизняні підприємства, незважаючи на складні політичні та економічні умови, намагаються відповідати сучасним міжнародним тенденціям і реалізувати інноваційні проєкти в своїй діяльності. Це свідчить про спроможність вітчизняних підприємницьких структур адаптуватись до змін зовнішнього середовища та відповідати на виклики науково-технічного прогресу.

Однак дослідження виявляє також і суттєві проблеми, що пов'язані з незначною кількістю в абсолютному виразі підприємств, які впроваджували інноваційні проєкти, у тому числі спостерігаємо критично малу кількість промислових підприємств, які реалізовували інноваційну продукцію (товари, послуги), яка є новою на ринку та спостерігаємо в цілому незначний обсяг виготовленої нової для ринку інноваційної продукції протягом усього періоду нашого дослідження. Виникає необхідність формування організаційно-економічного механізму, спроможного на усіх рівнях управління (державному, регіональному, місцевих рівнях та на рівні окремої підприємницької структури) забезпечити активізацію інноваційного розвитку. Для вирішення виявлених проблем доцільно реалізувати комплексний підхід до управління інноваційним розвитком. Це передбачає також ефективне інституційне забезпечення на усіх рівнях управління, що включає удосконалення правової системи, формування стратегії інноваційного розвитку, сприяння інноваційному розвитку регіонів та територіальних громад, формування фінансово-податкового механізму підтримки новаторів. Реалізація таких напрямів сприятиме формуванню стійкої та ефективної системи управління інноваційним розвитком, спроможної адекватно відповідати на складні технологічні виклики розвитку світової економіки та забезпечувати сталий розвиток України в стратегічній перспективі.

Література

1. Базилінська О. Державне регулювання інноваційно-інвестиційного розвитку підприємництва. *Проблеми і перспективи економіки та управління*, 2023. № 4 (32). С. 27–38.
2. Волошук В. Р., Волошук Ю. О., Іванишин О. В. Інвестування інноваційного розвитку підприємств. *Інноваційна економіка*. 2020. № 3–4. С. 156–162.
3. Грігерман Є. В. Інноваційно-інвестиційний розвиток: сутність та концептуальні підходи. *Київський економічний науковий журнал*. 2024. № 4. С. 54–60.
4. Семенова В.Г., Маслов Ю.К. Фінансові аспекти формування інтелектуального капіталу підприємств та забезпечення трансферу технологій. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2019. Випуск 2 (29). С. 188-196.
5. Линдюк А.О., Бойко В.В. Інституційна підтримка інноваційного розвитку підприємницької діяльності у територіальних громадах України. *Економіка та суспільство*. № 73. 2025. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-24>

6. Федун І.Л., Соколюк К.Ю. Інституціональне забезпечення інноваційно-інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки України. *Економіка та суспільство*. № 11. 2017. С. 142-149.
7. Чийпеш Н., Белінський Ю. Інституційне забезпечення інноваційного розвитку кредитного ринку. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2023. № 4(36). С. 352-364.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.08.2025).
9. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки світу / пер. з англ. І. Дзюба. Київ: Основи. 2000. 198 с.
10. Гайдай Т.В. Інституція як інструмент інституційного економічного аналізу. *Економічна теорія*. 2006. №2. С. 53–64.
11. Гриценко О.А. Неформальні інститути впливу на владу в контексті економічного аналізу. *Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого"*. Сер. : *Економічна теорія та право*. 2014. № 2. С. 17-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_2_4
12. Стрижак О.О. Дихотомія формальних та неформальних інститутів. *Економіка і суспільство*. 2016. №5. С. 19-25. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-5-2016.pdf>
13. Ткач Є. Формальні та неформальні інституції як капітал суспільства, необхідний при реалізації економічної політики. *Галицький економічний вісник*. № 1 (92). 2025 https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tmtu2025.01
14. Лисюк В. С. Формування якісно нового інституційного середовища в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка*. 2022. Вип. 2. С. 45-51. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2022_2_8
15. Новик І.В. Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку підприємств. *Економіка та суспільство*. № 68. 2024. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-181>

References

1. Basilinska O. (2023) State regulation of innovation and investment development in entrepreneurship.. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4 (32), 27–38. [In Ukrainian].
2. Voloshchuk V. R., Voloshchuk Yu. O., Ivanyshyn O. V. (2020) Investing in innovative development of enterprises. *Innovatsiina ekonomika*, 3–4, 156–162. [In Ukrainian].
3. Grigerman E. V. (2024). Innovation and investment development: essence and conceptual approaches. *Kyivskiy ekonomichnyi naukovyi zhurnal*, 4, 54–60. [In Ukrainian].
4. Semenova V.H., Maslov Yu.K. (2019). Financial aspects of the formation of the intellectual capital of enterprises and the provision of technology transfer. *Finansovo-kredytna dijalnist: problemy teorii ta praktyky*, 2 (29), 188-196. [In Ukrainian].
5. Lyndiuk A.O., Bojko V.V. (2024). Institutional support for innovative development of entrepreneurial activity in local communities in Ukraine.. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-24> [In Ukrainian].
6. Fedun I.L., Sokoliuk K.Yu. (2017). Institutional support for innovation and investment activities in the agricultural sector of Ukraine's economy. *Ekonomika ta suspil'stvo*, 11, 142-149. [In Ukrainian].
7. Chyjpesh N., Belins'kij Yu. (2023). Institutional support for innovative development of the credit market. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(36), 352-364. [In Ukrainian].
8. Ofitsijnyi sajт Derzhavnoi sluzhby stystyky Ukrainy. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua/> [In Ukrainian].
9. North, D. (2000). Instytutsii, instytutsiina zmina ta funktsionuvannia ekonomiky svitu / transl. I. Dziuba. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
10. Hajdaj T.V. (2006). The institution as a tool for institutional economic analysis. *Ekonomichna teoriia*, 2, 53-64. [In Ukrainian].
11. Hrytsenko O.A. (2014). Informal institutions influencing power in the context of economic analysis. *Visnyk Natsional'noho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho"*. Ser. : *Ekonomichna teoriia ta pravo*, 17-25. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnyua_etp_2014_2_4 [In Ukrainian].
12. Stryzhak O. O. (2016) The dichotomy of formal and informal institutions. *Ekonomika i suspilstvo*, 5, 19–25. Retrieved from: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-5-2016.pdf> [In Ukrainian].
13. Tkach Ye. (2025). Formal and informal institutions as social capital necessary for the implementation of economic policy. *Halyts'kyj ekonomichnyj visnyk*, 1 (92). Retrieved from: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tmtu2025.01 [In Ukrainian].
14. Lysiuk, V. S. (2022). Formation of a qualitatively new institutional environment in Ukraine. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriia: Ekonomika*, 2(60), 45–51. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuec_2022_2_8. [In Ukrainian]
15. Novyk I.V. (2024). Problems of innovation and investment development of enterprises *Ekonomika ta suspil'stvo*, 68. Retrieved from: DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-181> [In Ukrainian]